

Дьячук С.В.
старший викладач,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ»

Традиційно викладання літератури (як української, так і зарубіжної) у вищій школі розглядають як суттєвий чинник художньо-естетичного виховання студентів, а мету вивчення дисципліни вбачають у формуванні уявлень про художньо-естетичні особливості певного історико-літературного періоду, в ознайомленні студентів з методичними прийомами літературознавчого та літературно-критичного аналізу твору, а також в оволодінні методологічними моделями філологічного дослідження. Головна увага здебільшого приділяється вивченню основних етапів розвитку літератури, характеристиці провідних течій, шкіл і напрямів, загальному огляду творчості окремих авторів та аналізу конкретних творів.

На нашу думку, існують суттєві відмінності в методиці викладання літератури (як вітчизняної, так і світової) студентам-редакторам у порівнянні, скажімо, зі студентами-філологами, журналістами тощо. Так, традиційне викладання історії української та світової літератури у вищій школі, як правило, не передбачає детального ознайомлення студентів із специфікою творчої роботи письменника. Однак для студентів-редакторів украї важливо отримати хоча б початкові знання із психології творчості. Адже майбутні редактори в професійній діяльності матимуть справу з текстами, а будь-який текст (художній, науковий, публіцистичний) є наслідком складної інтелектуальної та психологічної діяльності автора. І глибоке розуміння авторського задуму, усвідомлення мети твору неможливе без докладного знання основ психології творчості. Отже, спробуємо визначити, на що варто звертати увагу під час викладання літератури (як української, так і зарубіжної) майбутнім фахівцям з видавничої справи та редагування.

Психологія творчості – відносно самостійна міждисциплінарна галузь наукових досліджень, що виникла наприкінці XIX – на початку XX ст. на межі філософії, психології, мистецтвознавства і соціології. Серед зарубіжних і вітчизняних дослідників, що працювали й працюють у цій сфері, слід згадати таких науковців, як О. Потебня, І. Франко, З. Фрейд, Л. Виготський, М. Рубакін, М. Арнаутов, Б. Грифцов, В. Карпенко, В. Роменець, Н. Зборовська та ін.

Студенти мають усвідомити, що творчий процес – складне поняття, якому важко дати однозначне й вичерпне визначення, і тим більше неможливо вивести універсальну «формулу», схему, якої повинен дотримуватися автор під час роботи над твором. Однак можна виокремити певні етапи творчого процесу, які в тій чи іншій мірі присутні в роботі більшості письменників. Важливе місце у творчій роботі письменника посідають *споглядання* і *спостереження* – це основний матеріал творчості. Є різні способи спостережень: як безпосередні, часто неусвідомлені, так і свідомі та цілеспрямовані (наприклад, вивчення матеріалів, документів). Так, Е.Золя під час роботи над романом «Жерміналь», у якому хотів описати життя вуглекопів та їхню боротьбу за свої права, виїздив у вугледобувні регіони, спускався у шахту, відвідував збори робітників, вивчав документи про робітничий рух. Студенти мають усвідомити, що характер спостережень конкретного письменника залежить не лише від творчого задуму, але й від

темпераменту, соціально-політичних поглядів митця. Один митець підмічає світлі, радісні сторони життя, іншого вражають драматичні моменти. Наприклад, і О. Вишня, і Г. Косинка починали свій творчий шлях приблизно в той самий час (20-ті роки ХХ ст.) і писали на схожу тематику (життя українського пореволюційного села). Але один із цих авторів помічав і, відповідно, висвітлював у творах комічні чи потворні життєві явища, інший, навпаки, звертав увагу на трагізм селянського життя.

Важливий етап творчого процесу – виникнення *творчого задуму*. Задум можна розглядати як початкову загальну схему майбутнього твору, перший щабель творчого акту. Залежно від творчої індивідуальності письменника задум проявляється по-різному: він може визрівати й виношуватися поступово, набуваючи все більш чітких і визначених форм. Скажімо, Й. В. Гете задумав «Фауста» ще в 1772 р., перший великий фрагмент трагедії було надруковано в 1790 р., концепція всього твору склалася лише в 1797–1798 р.р., а завершив свою трагедію видатний німецький письменник лише незадовго до смерті (у 1831 р.). Задум твору може вирости з окремого образу, сцени, виникнути під впливом ідеї, а в ліриці – навіть зі слова, інтонації, ритму. Так, В. Маяковський у статті «Як робити вірші» розповів, що робота над поезією «Сергію Єсеніну» почалася із оформлення певного ритму, «гулу». А задум відомого роману У. Еко «Ім'я рози», як свідчив сам автор у «Нотатках на полях «Імені рози»», виник від дивного бажання, що раптом з'явилося в письменника: вбити ченця!

Для реалізації творчого задуму потрібен поштовх, який би активізував *творчу уяву* письменника. Студенти-редактори мають усвідомлювати відмінність між звичайною уявою та уявою творчою. Перша відтворює життєві явища з різними випадковостями (не завжди суттєвими і важливими), вона притаманна всім людям; а от друга проводить певний відбір і зберігає тільки необхідне, характерне; її наявність у людини вже свідчить про певні творчі здібності. Механізм дії творчої уяви тісно пов'язаний з *асоціативністю мислення*. Творча уява ґрунтується на пам'яті, яка не є чимось хаотичним: у ній діє закон асоціацій, за яким увесь хаос наших спогадів розподіляється за подібністю чи близькістю в часі та просторі, узагальнюється і «сплітається» в один безперервний ланцюг. Цей ланцюг асоціацій – провідна нитка творчої уяви, матеріал та засіб творення художнього образу. «Багатство асоціацій свідчить про багатство внутрішнього світу письменника», – зауважував К. Паустовський [4; 140]. Розвинена здатність до асоціативного мислення – необхідна умова творчості. У багатьох митців розвинене асоціативне мислення – це вроджена риса, яка проявляється дуже рано. Так, у «Зачарованій Десні» О. Довженко розповідав, що особисто в нього асоціативне образне мислення проявилось ще в ранньому дитинстві.

У творчому процесі настає момент, коли в уяві письменника відбувається *персоніфікація образів*: митець починає «бачити» синтезований у його уяві образ чітко, в усіх подробицях. Таке «бачення» вигаданих образів необхідне письменнику для того, щоб вони вийшли максимально переконливими і життєвими. Так, Ю. Яновський, працюючи над романом «Вершники», довго не міг закінчити опис зовнішнього вигляду одного з персонажів – Шведа, поки не «побачив» свого героя, немов живого.

Однак часто письменнику недостатньо просто уявити персонажа. Автор, створюючи образи, ставить героїв у різні ситуації, розвиває їхні характери згідно з життєвими закономірностями і в значній мірі починає перевтілюватися в дійових осіб. Під *письменницьким перевтіленням* розуміють тимчасове максимальне психофізичне пристосування особи митця до життя, характеру створюваного ним героя з метою глибокого проникнення в його внутрішній світ. Таке перевтілення, що чимось нагадує акторське, допомагає письменнику знайти точні слова, потрібний емоційний ритм розповіді, щоб передати настрій, жести, думки персонажа, тобто

зробити так, щоб створюваний образ пластично постав перед читачем. Зокрема, Г. Флобер у процесі роботи над романом «Пані Боварі», щоб переконливо описати муки своєї героїні, настільки реалістично уявив собі всі симптоми отруєння миш'яком, що сам почав відчувати їх на фізіологічному рівні. Саме в моменти перевтілення особливо активно починають діяти так звані стихійні сили творчості, які називають інтуїцією. *Інтуїція* не є творчим актом чи особливим способом пізнання дійсності, це лише один з етапів звичайного пізнавального процесу. «Інтуїція допомагає авторам історичних творів відтворювати не тільки справжню картину життя минулих епох, але самий їх неповторний колорит, відчуття людей, їхню психіку, яка, у порівнянні з нашою, була, звісно, іншою», – писав К. Паустовський [4; 127]. Деякі літератори саме завдяки добре розвиненій інтуїції вирішують проблему творчого задуму, знаходять потрібні слова, вдалі сюжетні ходи. Однак за такими інтуїтивними «осияннями» приховується, як правило, напружена письменницька праця.

Уявлення про творчий процес невіддільне від поняття *натхнення*. Більшість письменників визначають натхнення як особливий душевний стан, у якому з'являються сили і бажання писати, а робота над твором просувається легко й невимушено. За свідченням багатьох відомих літераторів, натхнення приходить лише до тих, хто наполегливо працює: самого лише таланту часто буває недостатньо. Польський літератор Я. Парандовський зазначав: «Дисципліна завжди була для письменника благословінням. Скільки сил зберігається, якщо в певні години сідаєш за робочий стіл!» [3; 130].

Отже, у процесі викладання літератури студентам спеціальності «Видавнича справа та редагування» необхідно враховувати професійні потреби цільової аудиторії. Зокрема, надавати знання з психології творчості, яка є важливою складовою редакторської професії.

Список використаних джерел:

1. Арнаудов М. Психология литературного творчества / Пер. с болг. Д. Николаева // Арнаудов М. – Москва: Прогресс, 1970. – 654 с.
2. Грифцов Б. Психология писателя // Грифцов Б. – Москва: Художественная литература, 1988. – 462 с.
3. Парандовський Я. Алхімія слова / Пер. з пол. Ю.Попсуєнко // Парандовський Я. – Київ: Дніпро, 1991. – 374 с.
4. Паустовский К. Золотая роза // Паустовский К. – Москва: Советский писатель, 1983. – 368 с.
5. Роменець В. Психологія творчості: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / 2-е вид. // Роменець В. – Київ: Либідь, 2001. – 288 с.
6. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. – Київ: Радянський письменник, 1969. – 190 с.